

پرواز با درنا

هنریک ادویان، هوانس گریکوریان، سونا وان
زاهراد، پیو سیمونیان، واهه گودل و ...

ترجمه خاچیک خاچر

خاچر، خاچیک، ۱۳۲۵ ..	
پرواز یا درنا (شعر معاصر شاعران ارمنی) / انتخاب، ترجمه و تنظیم خاچیک	
خاچر، نشر ثالث، ۱۳۹۳.	
ص. ۲۶۰	
ISBN 978-964-380-970-6	شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۸۰-۹۷۰-۶
شعر ارمنی - قرن ۲۰، مجموعه‌ها.	
۸۹۱/۹۹۴۱۶	PIR ۸۵۲۴ / الف ۱۳۹۳

دفتر مرکزی: خیابان کریمخان زند / بین ایرانشهر و ماهشهر / پ ۱۵۰ / طبقه چهارم / تلفن: ۸۸۳۰۲۴۳۷
فروشگاه: خیابان کریمخان زند / بین ایرانشهر و ماهشهر / پ ۱۴۸ / تلفن: ۷-۸۸۳۲۵۳۷۶

■ پرواز یا درنا (شعر معاصر شاعران ارمنی)

● گردآوری، انتخاب، ترجمه و تنظیم: خاچیک خاچر ● ناشر: نشر ثالث

● مجموعه ادبیات جهان

● چاپ اول: ۱۳۹۳ / ۱۱۰۰ نسخه

● لیتوگرافی، ثالث ● چاپ: سازمان چاپ احمدی ● صحافی: مینو

● کلیه حقوق محفوظ و متعلق به نشر ثالث است

ISBN: 978-964-380-970-6

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۳۸۰-۹۷۰-۶

● سایت اینترنتی: www.salesspub.com ● پست الکترونیکی: Info@salesspub.com

● قیمت: ۱۸۵۰۰ تومان

فهرست

۱۱		مقدمه
۱۹		هُوهانس گریگوریان
۲۳		هنریک ادوئان
۲۹		داوید هوهاننيس
۳۵		هراچیا ساروخان
۴۳		غوکاس سیرونیان
۴۷		هُویک هُویان
۵۳		مانول میکویان
۶۳		سُونا وان
۷۱		سامول گُوسیان
۷۹		وارطان هاکُویان
۸۹		آناهیت کُوجاریان
۹۵		رُوبرت یسیان
۹۹		تاتو
۱۰۳		ادوارد میلیتونیان
۱۰۷		شانت مِگردچیان
۱۱۱		زاون بگیان
۱۱۵		هاکوب هاروطیون

۱۱۹	تادئۇس دونوبان
۱۲۳	واھان وارطانيان
۱۲۷	لېنا آنتارانيان
۱۳۱	كارىنە آشوقيان
۱۳۷	گۇھار گالىستيان
۱۴۳	ساكۇ آريان
۱۴۹	إسلامويك چيلويان
۱۵۳	آناھيت بارساميان
۱۵۷	آروشات آواكيان
۱۶۳	نرسس آتابكيان
۱۶۹	تيگران پاسكويچيان
۱۷۵	يورى ساھاكيان
۱۷۹	مىتاكسە
۱۸۳	ويولت گريگوريان
۱۸۷	آرمن مارتىروسيان
۱۹۱	سدا ورمىشوا
۱۹۵	إدوارد ھارتس
۱۹۹	آناتولى ھوانسيان
۲۰۵	واھە آرسىن
۲۰۹	ليليت
۲۱۵	وارطان واناتور
۲۱۹	ادوارد حاخورديان
۲۲۵	زاهراد (زارە يالديزچيان)
۲۳۱	زارە خراخونى
۲۳۹	ايگنا سارى آسلان
۲۴۳	ويرجى ھان زىفلى اُقلو
۲۴۹	گارىنيك آدداريان
۲۵۳	پېئۇ سيمونيان

۲۵۷		سرکيس گيراگوسيان
۲۶۱		مانول کيوسيان
۲۶۵		هاروطين پيريان
۲۶۹		زاره ملکوتيان
۲۷۵		ماروش پراميان
۲۸۳		اينجيجيکيان نانور
۲۸۷		آناهيت بۇستانجيان
۲۹۱		واهه گودل
۲۹۵		آرام سارويان
۲۹۹		آليسيا گيراگوسيان
۳۰۷		دايانا درهوانسان
۳۱۳		لئوناردو آليشان (ناردو)
۳۱۹		هوانس بيليکيان
۳۲۷		آشوت آسلان
۳۳۱		گالوست خاننتس
۳۳۵		آرشاوير مگردیچ
۳۳۹		زورايير ميرزايان
۳۴۳		آرمن گيس
۳۴۷		سۇنيا بالاسانيان
۳۵۱		خاچيک خاچر

مقدمه

بنا به سرنوشت نه چندان خوش تاریخی و قرار گرفتن ارمنستان بین دنیای شرق و غرب، این کشور در طول تاریخ همواره مورد تهاجم و لشکرکشی‌های پایان‌ناپذیر قدرت‌های بزرگ بوده و هر ژول سزاری، چنگیزخانی، تیمور لنگی که قصد جهان‌گشایی و لشکرکشی کرده است اول سراغ سرزمین ارمنستان آمده، آن را به خون و آتش کشیده، به ویرانه‌ای تبدیل کرده و بعد به کشورگشایی ادامه داده است! فرزندان این سرزمین نیز اگر کشته نشده‌اند یا به دیار دور کوچ داده شده‌اند یا برای داشتن «روزی خوش‌تر» جلای وطن کرده و به هر کشوری که می‌توانسته‌اند، مهاجرت نموده‌اند.

و وضعیت فعلی آن شده است چیزی که شاعر بزرگ معاصر، هوانس گریگوریان این‌طور توصیفش نموده است:

این کشور من است - ابعادش

آن‌قدر،

که من می‌توانم با خودم برش دارم

وقتی به جایی دور بروم.

کوچک مانند مادری پیر،

کوچک مانند فرزندی نوزاد،

ولی بر روی نقشه

همدش به اندازه یک قطره اشک...

این کشور من است

ادبیات ارمنی را می‌توان به دو شاخه تقسیم کرد، ادبیاتی که در ارمنستان خلق می‌شود و ادبیاتی که ارمنیان خارج مرزهای امروزی ارمنستان در کشورهای مختلفی که در آن زندگی می‌کنند، به وجود می‌آورند. ادبیاتی که ما آن را «ادبیات دیاسپورا» می‌نامیم و توسط نویسندگان دیاسپورا اغلب به زبان محلی هم خلق می‌گردد.

از شعرایی که ما برای این کتاب به سلیقه و پسند خود انتخاب کرده‌ایم برخی از جمله واهه گوگل، دایانا هوانسیان، لئوناردو آلیشان، آرام سارویان و... گرچه روح و روان تفکرات ادبیاتشان وجوه مشترک زیادی با ادبیات ارمنی دارد لیکن به فرانسوی یا انگلیسی یا زبانی دیگر می‌نویسند و چون در این جا مجموعه‌ای از آثار شاعران معاصر ارمنی انتخاب شده است، این کتاب را «شعر معاصر ارمنی» نیز نامیده‌ایم.

شعر ارمنی تاریخی بس کهن دارد.

سنگ‌نگاره‌ها، کتیبه‌ها، نوشته‌ها و لوح‌های قدیمی که تاکنون در سرزمین ارمنستان کشف شده‌اند، به همراه ترانه‌ها و ملودی‌هایی که از دوران قدیم دهان به دهان گشته و تا به امروز رسیده‌اند، نشان از آن دارند که مردمان این سرزمین در لایه‌های فرهنگ غنی خود موسیقی و ادبیاتی پرورانده‌اند که تجلی تاریخی آن را ما اکنون در هنر، شعر و موسیقی امروز جمهوری ارمنستان مشاهده می‌نماییم.

از سال ۴۰۵ میلادی که خط ارمنی توسط پدیر روحانی، مسروپ ماشوتوس، ابداع گردید بنیان جدیدی برای ادبیات ارمنی ایجاد گردید و ادبیات ارمنی از شکل و ترکیب جدیدی برخوردار شد.

اولین ثمره ابداع این خط ترجمه کتاب مقدس به زبان ارمنی بود که توسط مسروپ ماشوتوس و شاگردانش انجام شد و به حق «ملکه ترجمه‌ها» لقب گرفت. در قرن‌های بعد شعرا و نویسندگانی به دنیا آمدند که آثار خود را با حروف ارمنی خلق کردند.

باید متذکر شویم که شعر (یا بهتر بگوییم ادبیات ارمنی) در روند تغییرات و تحولات تاریخی و گسترده مملکت ارمنستان، خود به دو گویش شرقی و غربی تقسیم شده است. پرده اول ادبیات به گویش ارمنستان شرقی است که ادبیات امروز جمهوری ارمنستان بر این پایه استوار است و پرده دوم ادبیات به گویش ارمنستان غربی است که در اثر جبر ناخشنود تاریخی در شهر قسطنطنیه تجمع یافته بود و ضربه مهلکی در روز بیست و چهارم آوریل ۱۹۱۵، یعنی در سرآغاز قتل عام ارمنیان از طرف حاکمان عثمانی به صورت قتل دسته جمعی چهره‌های شاخص روشنفکران ارمنی، بر آن وارد گردیده است!

ارمنیان دور افتاده از خاک ارمنستان به غیر از ارمنیان ایران به گویش ارمنستان غربی صحبت می‌کنند و به همین گویش هم می‌نویسند.

پس شعری که در آمریکا، لبنان، ترکیه و سایر کشورهای غربی زندگی می‌کنند پرچمدار شعر به گویش ارمنستان غربی‌اند، مانند زاهراد، ساری اسلان، زاره خراخونی، پیوسیمونیان، سارکیس و آلیسیا گیراگوسیان و...

شعر ارمنی هم‌قدم با نقاشی، موسیقی و ادبیات داستانی و سایر شاخه‌های هنری این سرزمین به حیات خود ادامه داده است و امروزه شعرای بسیاری هم در جمهوری ارمنستان و هم در سایر کشورهای جهان به زبان ارمنی شعر می‌سرایند.

موضوع اصلی ادبیات مانند سایر کشورهای جهان در ارمنستان نیز با روح تاریخ ارمنی در هم آمیخته است.

در دهه شصت قرن بیستم زمینه مناسبی برای تغییر ریشه‌ای شعر ارمنی در ارمنستان شوروی به وجود آمده بود.

شعر مدرن توانسته بود با وجود «پرده‌های دوبل» و «سوپر آهنین» بین مرزهای «شرق» و «غرب»، برای خود جای بس مهمی در لایه‌های شعر سنتی باز کند. چیزی که امروزه به آرامی دارد به «بعد مدرنیسم»^۱ تبدیل می‌شود.

در این مسیر پرفراز و نشیب، با تکیه بر سنت‌های دیرین، شعری ابداع گردید که با تلفیق (و استفاده بهینه از) سیستم سخنوری و گرایش مدرن آراسته شده است، یعنی شاعر سعی دارد همان‌طور که صحبت می‌کند، بنویسد.

اوایل سال‌های دهه هفتاد قرن پیش، شعر ارمنی به مخالفت با شعر سنتی برخاست. نوآوری و مدرنیسم «راه راست» تلقی گردیدند. گویا که نوآوری و مدرنیسم تولد یافته بودند تا محض امتحان هم که شده از آنچه که تا آن لحظه حاکم بوده است، روی برگردانند و صرف نظر کنند. تخبه‌پرستی، ساختارهای سحرآمیز، رواج ترکیبات «آزمایشگاهی گفتاری و نوشتاری» این‌ها همه جزء لاینفک ترکیبات مدرنیسمی هستند که شعر ارمنی را می‌آرایند.

شعر معاصر ارمنی اوربالیستی است با تمام چهره‌های زاده خود. وجوه مختلفی که در شعر معاصر ارمنی می‌توان مشاهده نمود عمدتاً عبارتند از: زیباشناسی، فلسفه، طنز و پارودی، اسطوره، سیاست و... جریان زیباشناختی تصاویر مشخصاً روشنی را «جمع‌آوری» می‌کند و هر تصویر در تصویر بعدی محو می‌شود. ابیاضت‌های تصویری تقریباً مشخصه تمام جریان‌های ادبی هستند.

این حقیقت انکارناپذیر را نیز باید ذکر نمود که ادبیات نظم و نثر معاصر به مرور زمان رابطه نزدیک‌تری با فلسفه روحانی برقرار می‌نماید.

شعرای زیادی هم دست به خلق ادبیات تلفیقی زده‌اند. این دسته از شعرا امانتدار خوبی برای مبدأ هستند. آن‌ها روح افسانه را دریافت می‌دارند و بر اساس جوهری که در آن یافته‌اند، با امکانات ادبی حاصل از سال‌ها تلاش، اثر را بازآفرینی می‌نمایند. و این به معنی خلق اثری است با درون‌مایه‌های اساطیری و افسانه‌ای.

و شاید همین نوع ادبیات تلفیقی بانی و باعث موفقیت نویسنده کتاب‌های هازی پاتر باشد.

متأسفانه شعر برخی از شعرا به دلیل قافیه‌دار بودن از محدوده کتاب حاضر خارج بوده و شاید در فرصت مناسبی در آینده به آن پرداخته شود.

ادبیات امروزی تلاش و سعی به عالمگیر شدن دارد، چیزی که با مطالب اسطوره‌ها رسیدن به آن سهل تر می‌نماید. خصوصیت بارز شعر اسطوره‌ای آن است که از در هم آمیختن تاریخ و فرهنگ به وجود می‌آید.

شعراى زیادی نیز به شعرهای ملی پرداخته‌اند که گرچه در ارمنستان و بین ارمنیان دیاسپورا محبوبیت زیادی کسب نموده‌اند ولی برای ارائه به ملل دیگر مناسب نیستند.

شعر معاصر ارمنی تا اندازه‌ی زیادی نثرگراست، تصاویر به عاریه گرفته شده‌اند و روابط انسان و دنیا ناهماهنگ هستند. البته اشعار بسیاری «همین‌طوری» به آسانی نوشته شده‌اند ولی دفترهای اشعار حاصل از قلم‌های استادانه نیز پرتعدادند.

ولی برخی از این اشعار گرچه نشان از قلم استادانه دارند ولیکن عناصر به کار گرفته شده در آن‌ها بسیار «ارمنی» بوده و برای خواننده «غیرارمنی» بدون توضیحات آن‌چنانی (شاید هم دو سه سطر) از سوی مترجم تقریباً ناممکن به نظر می‌رسیده است. این چنین است که شعر این دوستان را نمی‌توان تنها با خواندن متن موجود درک نمود. شعری که احتیاج به توضیحات اضافی برای درک و پانویس‌های بسیار نیاز دارد، تأثیر شعر روان را نخواهد داشت. پس مجبور شده‌ایم از برخی از شعراى مدرنیست به همین دلیل چشمپوشی نماییم.

شعر گروهی دیگر از شعرا را فقط در حضور آنان و با کمک مستقیم ایشان می‌شود به درستی درک و ترجمه نمود. متأسفانه فاصله ما تا ایروان، بیش از ۱۳۰۰ کیلومتر است که کار چند روزه مشترک با شاعران این چنینی راه غیرممکن می‌نماید. بگذریم از این‌که بعضی از این شعرا دور از ایروان زندگی می‌کنند و به هیچ وجه در دسترس نبودند.

سخنی چند در باره شعر ارمنیان ایران

در سال ۱۶۰۳ میلادی شاه عباس که با ارتش عثمانی در جنگ بود تصمیم گرفت شهرها و دهات سر راه و همچنین شهر جلفا در کنار رود ارس را که ارمنستان را از طریق «جاده ابریشم» به چین و اروپا وصل می‌کرد و مرکز تجاری و بازرگانی بسیار فعالی بود، برای بی‌سرپناه و بی‌آذوقه گذاشتن قشون در حال پیشروی عثمانی، از سکنه خالی کند و مردم شهر جلفا برای رواج دادوستد بین‌المللی در ایران، کنار پایتخت یعنی اصفهان اسکان داده شدند!

و بدین ترتیب در مرکز ایران جمعیتی از ارمنیان به وجود آمد که کلیسای وانک را بنا نهاد، روابط تجاری ایران را به هندوستان، اندونزی و سایر مستعمره‌های اروپایی خاور دور و خود اروپا گسترش داد، نخستین ماشین چاپ را از هلند به ایران آورد و نخستین کتاب در ایران را با حروف و جوهر ساخت خود به چاپ رساند و بعد از آن هم کتاب‌های مختلفی به زبان ارمنی منتشر کرد و موزه معروف وانک را بر موزه‌های تاریخی و ارزشمند ایران افزود.

در سال‌های بعدی تا اواخر دهه ۱۳۳۰ که تعداد زیادی از ارمنیان سایر نقاط ایران به تهران کوچ کردند، چندین مدرسه مخصوص ارمنیان در این شهر شروع به فعالیت کرده بودند، انجمن نویسندگان ارمنی در تهران تشکیل گردید. تا این تاریخ در جلفای اصفهان و هم در تبریز کتاب‌های مختلفی به زبان ارمنی به چاپ رسیده بود، ولیکن مهم‌ترین رویداد در این زمینه آنتولوژی ادبی است که در سال ۱۳۴۳ (۱۹۶۴) به همت شعربی چون آرماند، مانول ماروتیان^۱، زورایر میرزایان، دُور^۲ و گالوست خاننئس در کتابی به نام نویسندگان معاصر ایرانیان ارمنی در ۵۲۰ صفحه، حاوی ۴۲ شاعر و نویسنده (معرفی شده به ترتیب سن) منتشر گردید.

1. Armand

2. Manvel Marootyan

3. Dev (Markar Gharabegyan)

ارمنی گروه «نور آج»^۱ را که بعدها در باشگاه ارمنیان جلسات خود را تشکیل می‌داد، بنیان گذاشته بودند.

از آنجایی که «نور آجی‌ها» در طول نزدیک به چهار دهه فعالیت گروهی خود ۲۴ دفتر ادبیات (شعر و داستان) که خود نشانه فعالیت بس گسترده‌ای است، منتشر کرده است و این کتاب‌ها با وجود منع ورود به ارمنستان شوروی، بین شاعران و نویسندگان ارمنستان شوروی نیز طرفداران زیادی پیدا کرده‌اند، ما تعدادی از اشعار این گروه را که کار گروهی بی‌مانندی در ایران انجام داده‌اند، معرفی کردیم و امیدوار هستیم در آینده نزدیک فرصت و امکان پرداختن به سایر شعرای ایرانی ارمنی را هم پیدا کنیم و در حد امکانات خود آثار آن‌ها را به زبان فارسی ترجمه کنیم.

در جمع‌آوری مجموعه حاضر بسیار تلاش کرده‌ایم تا تصویر کلی قابل قبولی از شعرای معاصر ارمنی سراسر جهان در این کتاب منعکس نماییم. اگر نامی از قلم افتاده است، اسم شاعری ذکر نگردیده است، فقط گناه ما نیست، گناه امکانات محدود ما نیز هست و متأسفانه هستند شعرایی که بارها با آن‌ها تماس گرفتیم، ولی واکنش مثبتی از آنان ندیدیم.

و دیگر که بدیهی است با دو یا سه شعر هرگز نمی‌توان شاعری را شناخت، ولی می‌توان با او آشنا شد. و نیز با خواندن ترجمه‌های اشعار چندین و چند شاعر نمی‌توان ادعای شناخت شعر یک ملت را داشت، اما مطمئن هستیم می‌توان با شعر یک ملت آشنا شد و اگر چنین شود از کار خود راضی و خوشحال خواهیم بود. در مجموع آنچه در توان داشته‌ایم به کار برده‌ایم.

در پایان جا دارد که از آقای نورایر قازاریان، کاندیدای دکترای ادبیات ارمنی دانشگاه دولتی ایروان، که مرا در نگارش این مقاله و تفاسیر مختصر ادبی برخی از شعرها یاری کردند، تشکر نمایم.

خاچیک خاچر

ژانویه ۲۰۱۵